

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ
ЯК ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУLIFE INSURANCE IN THE CONTEXT OF OVERCOMING POVERTY
AS GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Означено, що в Україні в контексті подолання бідності як цілі сталого розвитку визначено завдання, індикатори та цільові орієнтири їх вирішення. Підкреслено, що з моменту їх встановлення та дотепер цільові орієнтири не були досягнуті, навпаки, в умовах ведення воєнних дій є загроза збільшення частки населення, що опиниться за межею бідності. Запропоновано при пошуку можливостей та перспектив забезпечення власного добробуту скористатися пропозицією страхових компаній, які вже наразі пропонують якісні програми довгострокового накопичувального страхування життя, що дають можливість отримати додатковий інвестиційний дохід; відшкодувати збитки в наслідок настану таких подій як втрата працездатності через нещасний випадок, хворобу, інвалідність, смерть; скористатися податковою знижкою та оптимізувати оподаткування.

Ключові слова: бідність, сталий розвиток, страхування, соціальне страхування, страхування життя.

Overcoming poverty is one of the goals of sustainable development. It is noted that not only the effectiveness of efforts to reduce poverty during the next decade is of great concern, but also the need to find opportunities to achieve the goal of poverty reduction, taking into account the regional distribution of the global population living in poverty. Considering the above, it is worth focusing attention on the tasks and indicators of overcoming poverty in Ukraine. It is noted that in the context of overcoming poverty as a goal of sustainable development in Ukraine, tasks, indicators and target orientations for their solution have been defined. It is emphasized that from the moment of their establishment until now, the target benchmarks have not been achieved, on the contrary, in the conditions of hostilities, there is a threat of an increase in the share of the population that will be below the poverty line. The central place in the regulation of the problem of poverty is occupied by financial support and financial instruments inherent in the components of the financial system, including insurance. Methods were used: induction and deduction, comparison and systematization to study the advantages of life insurance programs and the existing practice of insurance companies; synthesis and analysis - for the calculation of primary indicators, group and integral indicators; abstract-logical - for theoretical generalizations and research conclusions. It is suggested, looking for opportunities and prospects to ensure your well-being in real practice, to take advantage of the offers of insurance companies that already offer quality long-term accumulative life insurance programs that provide an opportunity to receive additional investment income; for compensation for damage caused as a result of such events as loss of working capacity due to an accident, illness, disability, death; take advantage of the tax discount and optimize taxation.

Key words: poverty, sustainable development, insurance, social insurance, life insurance.

УДК 368.01

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-18>

Нечипорук Л.В.¹

д.е.н., професор,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Nechyporuk Liudmyla

V.N. Karazin Kharkiv National University

Постановка проблеми. Однією з сімнадцяти Цілей сталого розвитку (ЦСР), що були ухвалені ООН у 2015 р. є подолання бідності в усіх формах та повсюдно. Ціль визначена під номером один, а це встановлює її значущість. За останнє десятиріччя крайня бідність у світі зросла з 8,9% в 2019 році до 9,7% в 2020 році, що відповідає попереднім оцінкам впливу COVID-19. Крайня бідність встановлюється міжнародною межею бідності/international poverty line (IPL) та за оцінками Світового банку становить проживання менш ніж на 2,15 долара США на день. Світовий банк також відстежує бідність у міру розвитку країн і підвищення рівня життя та визначає два пороги, що типові для межі бідності в країнах з доходом нижче середнього (LMIC) – 3,65 долара США і країнах з доходом вище середнього (UMIC) – 6,85 долара США відповідно. Половина світового населення живе менш ніж на 6,85 доларів США на людину на день [1].

Отже, викликає не тільки велике занепокоєння ефективність зусиль відносно скорочення бідності протягом наступного десятиліття, а й потребує

пошуку можливостей досягнення цілі подолання бідності з врахуванням особливостей регіонального розподілу глобального населення, яке живе в умовах бідності. Враховуючи означене, варто зосередити увагу на завданнях та індикаторах подолання бідності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в дослідження методології, методики та практики аналізу бідності населення в Україні мають вітчизняні науковці. Е.М. Лібанова висвітлює не тільки сутність бідності як комплексного соціально-економічного явища, а й окреслює причинно-наслідкові зв'язки бідності з економічним зростанням, нерівністю, зокрема територіальною, ситуацією на ринку праці, масштабною міграцією, соціальним відчуженням. Значну увагу приділено політиці подолання бідності та підтримки бідних верств населення, зокрема логіці її формування й оцінці ефективності [2]. Черенько Л.М. досліджує нові форми бідності в Україні та їх основні прояви [3]. Можайкіна Н.В., Островський І.А. розглядають ключові підходи до визначення сутності поняття «бідність», а саме: абсолютний, відносний

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0876-8861>

і суб'єктивний, кожен з яких визнають ефективним для вирішення свого спектра завдань, аналізують основні проблеми виникнення, механізми та світові практики вирішення проблем бідності, динаміку бідності в Україні та особливості її державного регулювання. Центральне місце в регулюванні проблеми бідності науковці надають фінансовому забезпеченню та фінансовим інструментам, що потребують вдосконалення [4]. Глущенко О.В. обґрунтовує необхідність здійснення форсайту (foresight) національного добробуту та пропонує методологічний підхід до спадного та висхідного форсайт-прогнозування змін у фінансовій архітектоніці національного добробуту [5].

Метою статті є визначення ролі страхування життя в контексті подолання бідності як цілі сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні визначено завдання щодо подолання бідності, індикатори їх вирішення та цільові орієнтири на певний період (таблиця 1).

Можна навести результати здобутку цільових орієнтирів 2020 р. Для досягнення мети нашої статті обмежимося аналізом даних щодо першого індикатору (таблиця 2).

Як свідчать дані таблиці 2, цільовий орієнтир в 30% частки населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, досягнуто не було в межах ні однієї групи, що виокремлювалася за віком, статтю, наявністю дітей в домогосподарствах. В гіршому стані перебуває частка населення віком до 18 років та вікова група 60+. Виникають питання щодо причин недосягнення

Таблиця 1

Подолання бідності: завдання, індикатори, цільові орієнтири

Завдання	Індикатор	Стан	Цільовий орієнтир		
		2015	2020	2025	2030
1.1. Скоротити в 4 рази рівень бідності, зокрема шляхом ліквідації її крайніх форм	1.1.1. Частка населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %	58,3	30,0	20,0	15,0
	1.1.2. Частка осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 долара США за ПКС, %	2,2	0,5	0,0	0,0
1.2. Збільшити охоплення бідного населення адресними програмами соціальної підтримки	1.2.1. Частка бідних, які охоплені державною соціальною підтримкою, в загальній чисельності бідного населення, %	56,3	65,0	75,0	85,0
1.3. Підвищити життєстійкість соціально вразливих верств населення	1.3.1. Співвідношення рівнів бідності домогосподарств із дітьми та домогосподарств без дітей, рази	1,77	1,6	1,4	1,27
	1.3.2. Частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств, %	54,6	50,0	40,0	30,0

Джерело: складено автором за даними [6]

Таблиця 2

Частка населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %

Частка населення, %	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Всього, %	58,3	58,6	47,3	43,2	41,3	47,2
за віком						
до 18 років	66,6	65,5	56,7	51,1	47,8	53,0
18 – 34 роки	59,4	57,9	47,4	44,3	40,1	44,7
35 – 59 років	53,9	55,2	42,0	38,1	36,6	43,8
60 років і старші	57,0	58,9	47,6	43,5	44,4	50,6
за статтю						
чоловіки	58,0	58,5	47,3	42,4	41,5	46,2
жінки	58,6	58,6	47,3	43,9	41,0	48,0
за наявністю дітей у домогосподарстві						
домогосподарства з дітьми	66,5	65,2	55,1	49,9	47,3	53,6
домогосподарства без дітей	48,8	50,9	38,1	35,4	34,3	39,7

Джерело: складено автором за даними [7]

цільових орієнтирів станом на 2020 р., при усвідомленні негативного впливу воєнних дій на стан досягнення цілі подолання бідності. ООН визнає, що у разі затяжної війни 9 із 10 українців опиняться за межею бідності [8].

Зосередимо увагу на питанні бідності літніх людей, оскільки при досягненні пенсійного віку можливості забезпечення стабільного доходу (окрім пенсії) є вкрай обмеженими. Відмітимо, що бідність означеної вікової групи досліджується вітчизняними науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. Зокрема, Полякова С. В. визначає основні чинники бідності серед літніх людей в Україні, специфіку формування їхніх доходів та структуру витрат, оцінює ризики бідності, визначає, що літні люди мають вищі порівняно з іншим населенням ризики деприваційної бідності, обґрунтовує, що в умовах постаріння суспільства державна політика подолання бідності серед літніх людей має поєднувати два напрями: 1) запобігання монетарній бідності шляхом: розширення можливостей зайнятості для осіб, які виявляють бажання працювати та залишатись активними членами суспільства; проведення пенсійної реформи, «осучаснення» раніше призначених пенсій та недопущення надмірної диференціації пенсійних виплат із солідарної системи; 2) зниження рівня деприваційної бідності, забезпечення прийняттого рівня життя і комфортного проживання для літніх, які не мають можливостей або бажання продовжувати трудову діяльність [9]. Вітчизняні науковці зазначають, що військові дії на території України призвели до зростання рівня бідності населення загалом та пенсіонерів зокрема – як найменш захищеної категорії населення, а на територіях, де ведуться бої, унеможливили нормальне існування літніх людей. Дослідники уточнюють, що у 2021 р. 26,3% міських та 29,2% сільських домогосподарств пенсіонерів віднесено до категорії бідних за відносним критерієм та надають прогнозні оцінки бідності українських пенсіонерів, визнаючи, що рівень бідності серед пенсіонерів, включно зі старшими віковими когортами, з року в рік істотно перевищує середні показники по країні, відтак більшість літніх людей – 76,4% у містах і 83% у сільській місцевості, потраплять до категорії бідних [10]. Безумовно, пропонуються певні механізми скорочення бідності літніх людей. Від посилення соціального захисту з боку держави до масового залучення громадських організацій для надання соціальної допомоги пенсіонерам та незаможним громадянам, які б конкурували з державними службами [11].

Зазначимо, що проблема бідності літніх людей є вкрай вразливою, потребує системного вирішення та відповідального ставлення до цього особисто кожного. Враховуючи, що вище йшла мова про ризики бідності, а одним з механізмів управління

ризиками, є страхування, то надалі зупинимось на з'ясуванні саме його ролі щодо подолання бідності як цілі сталого розвитку. Зосередимо увагу на тому, що страховий захист може охоплювати різні вікові категорії (хоча й є обмеження за віком, станом здоров'я, родом діяльності), а, отже, пропонується розглянути можливості через страхування саме попередити бідність. Тобто щоб не потрапити до частки населення, чії середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, доцільно вже сьогодні долучитися до форсайту власного добробуту, скористатися тим, що вже пропонується на страховому ринку України.

В цьому контексті варто уточнити потенції страхування, що є складовою фінансової системи та, в свою чергу, втілюється через практику як обов'язкового державного соціального страхування, так і діяльність страхових компаній з накопичувального страхування життя. Тобто йдеться про вже сформоване на цей час державно-приватне партнерство в сфері страхового захисту життя.

Система загальнообов'язкове державне соціальне страхування, формалізація якої розпочалася ще в 1998 р. з прийняттям відповідної законодавчої бази [12], вже мала певний час для демонстрації своєї успішності. Але, враховуючи статистичні дані щодо індикаторів подолання бідності (таблиця 2), вочевидь очікуваних результатів не надала. Можна виявити певні пояснення ситуації, що склалася. Виокремимо деякі з них. Система соціального страхування, що ґрунтується на солідарній основі, а, отже, передбачає солідарність поколінь (особи пенсійного віку утримуються за рахунок внесків осіб працездатного віку) застаріла, вона не може виконувати свої функції та бути неефективною в умовах депопуляції населення та збільшення питомої ваги літніх людей. Пенсійний фонд є дефіцитним вже тривалий час, і становить тільки погіршується. Спроби виправити ситуацію за рахунок підвищення пенсійного віку та страхового стажу для отримання пенсії на цей час не посприяли скороченню частки населення, чії середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум. Запуск другого рівня пенсійної системи (обов'язкові накопичувальні пенсії) постійно відтермінується, і на те є об'єктивні причини.

Очевидно, що в контексті подолання бідності як цілі сталого розвитку варто підкреслити невідворотність самостійного оформлення накопичувальних програм страхового захисту життя. Такі програми можуть охоплювати різні вікові категорії. Можна накопичувати на навчання, на бізнес-старт для дітей, на подорожі, вартісні покупки та майбутнє економічно-активного населення. Головна ідея полягає в відповідальному ставленні до форсайту власного добробуту (як технології

проектування майбутнього) через програми накопичувального страхування життя. Варто зазначити, що для цього в Україні вже сформовано відповідне інституційне середовище. З 2001 року на законодавчому рівні закріплено розподіл страховиків на ризикових та страховиків життя. До останніх висуваються додаткові вимоги щодо їх діяльності та платоспроможності. Страховики життя мають різноманітні пропозиції, що орієнтовані як на потреби потенційних споживачів їх послуг, так і їх платоспроможність. Ринок страхування життя в Україні на сучасному етапі представлено десяткою компаній (таблиця 3), а, отже, є вибір та можливості підібрати страховий захист з врахуванням власних як бюджетних обмежень, так і розуміння прийнятності терміну сплати страхових внесків.

Отже, у потенційного споживача послуги з страхування життя можуть бути свої власні критерії вибору. Варто наголосити на основних характеристиках такого страхування, а саме: договір страхування життя є довгостроковим (від п'яти і більше років); передбачає страхову виплату одразу або у вигляді анuitету, якщо застрахована особа дожила до закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором; не може передбачати часткових виплат протягом перших п'яти років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю чи хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвело до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

Таким чином програми страхування життя дозволяють формувати власні фінансові резерви на випадок як дожиття до завершення терміну дії договору страхування, так і певних непередбачених подій (нещасний випадок, хвороба, інвалідність, смерть), у разі настання яких не доведеться

витрачати кошти, відкладені на конкретні цілі домогосподарства. Страхова виплата може компенсувати як витрати на лікування, так і дозволить зберегти рівень життя та підтримати матеріально родину у випадку втрати годувальника.

Формування власних фінансових резервів у співпраці з страховиками життя дозволяє управляти і інфляційними ризиками, бо страховики є інституційними інвесторами. Вони акумулюють кошти своїх клієнтів (у вигляді страхових платежів (внесків, премій)) та інвестують їх. Напрями інвестиційної діяльності державою унормовані.

Підкреслимо, що хоча послуга з страхування життя на цей час надається виключно приватним бізнесом, державно-приватне партнерство зберігається. Держава не тільки здійснює регулювання діяльності страховиків, а й забезпечує додаткові стимули для форсайту власного добробуту через програми накопичувального страхування життя. Серед інструментів – податки. Так, сума оподаткованого доходу фізичної особи (споживача послуг довгострокового страхування життя) може бути зменшена на суму податкової знижки, що призведе до зниження суми податку на доходи фізичних осіб. Відповідно до п. 14.1.170 Податкового кодексу України податкова знижка – це документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати. Відповідно до п.166.3.5 Податкового кодексу України платник податку – фізична особа, що є страхувальником за договором страхування (власником страхового полісу), має право включити до податкової знижки витрати на оплату страхових платежів (внесків, премій) за договорами довгострокового страхування життя, сплачених

Таблиця 3

Страховики життя: страхові премії, динаміка, доля ринку

Назва СК	2022	2023	Динаміка 2023/2024, %	Доля ринку, %	Рейтинг
ПрАТ «МЕТЛАЙФ»	2120311000	2488694573	17,4	49,8	1
ПрАТ «СК "ТАС»	518678479	581756875	12,2	11,8	2
ПрАТ «ГРАВЕ Україна Страхування життя»	507511270	580366900	14,4	11,4	3
ПрАТ «ПЗУ Україна Страхування життя»	398057670	401219550	0,8	8,0	4
ПрАТ «СК «УНІКА ЖИТТЯ»	422796751	357247253	-15,5	7,2	5
ТДВ «СК «АРКС ЛАЙФ»	266272605	308246511	15,8	6,2	6
ПрАТ «УАСК АСКА-ЖИТТЯ»	296835663	155933200	-57,5	3,1	7
ПрАТ СК «Княжа Лайф VIG»	60323008	64355573	6,7	1,3	8
ПрАТ «СК «КД Життя»	53185000	57653594	8,4	1,2	9
ПрАТ «АСК «ІНГО Україна життя»	441570	-			10

Джерело: складено автором за даними [13]

таким платником податку як за такого платника податку, так і за членів його сім'ї першого ступеня споріднення [14]. Зменшення податків в поточний період життєдіяльності особи забезпечує збільшення особистих доходів у її розпорядженні, що також є неоціненним в досягненні цільових орієнтирів подолання бідності.

Висновки. Україна долучилася до впровадження стратегії сталого розвитку, визначено завдання щодо досягнення кожної з 17 цілей та індикатори стану їх вирішення. Є чітке розуміння й необхідності, завдань та індикаторів подолання бідності. Але з моменту їх визначення та дотепер цільові орієнтири не були досягнуті. Особливо вразливою категорією є населення віком від 60 років та старше.

Центральне місце в регулюванні проблеми бідності посідає фінансове забезпечення та фінансові інструментам, що притаманні складовим фінансової системи, серед яких і страхування. Існуюча система загальнообов'язкового державного соціального страхування, що ґрунтується на солідарній основі, демонструє свою неефективність вже зараз, а надалі, в наслідок збільшення питомої ваги осіб непрацездатного віку буде тільки віддалятися від завдання забезпечення гідного рівня життя. При пошуку можливостей та перспектив забезпечення власного добробуту доцільною є співпраця з страховиками, які вже наразі пропонують якісні програми довгострокового накопичувального страхування життя, що дають можливість як отримати додатковий інвестиційний доход, так і відшкодувати збитки в наслідок таких подій як втрата працездатності через нещасний випадок, хворобу, інвалідність, смерть.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Half of the global population lives on less than US \$6.85 per person per day URL: <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/half-global-population-lives-less-us685-person-day> (дата звернення: 20.04.2024)
2. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е.М. Лібанова ; Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М.В. Птухи. Умань. 2020. 456 с.
3. Черенько Л.М. Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1. С. 11–21. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse.2015.01.011>
4. Можайкіна Н.В., Островський І.А. Бідність в Україні: підходи до визначення та шляхи подолання. *Економічна теорія та право*. 2023. № 1 (52). С. 6–29. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2023-52-1-6>
5. Глущенко О.В. Застосування акселератору сталого розвитку у форсайті національного добробуту України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 391–405. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

6. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: <http://bit.ly/SDGsUkraine>

7. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cca007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvitku> (дата звернення: 20.04.2024)

8. У разі зatoryжної війни 9 із 10 українців опиняться за межею бідності – ООН. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3484291-u-razi-zata-znoi-vijni-9-iz10-ukrainciv-opinatsa-za-mezeu-bidnosti-oon.html> (дата звернення: 20.04.2024)

9. Полякова С.В. Бідність літніх людей в Україні: основні тенденції та рекомендації до політики. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3 (31). С. 113–123. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.113>

10. Полякова С., Когатько Ю. Бідність українських пенсіонерів: довоєнна ситуація і вплив війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 52(2). С. 92–109. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.092>

11. Кітраль О. За межею бідності: як виживати українським пенсіонерам. URL: <https://commons.com.ua/uk/za-mezheyu-bidnosti-yak-vizhivati-ukrayinskimpensioneram/>

12. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Верховна Рада України; Закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024)

13. Підсумки страхового ринку України за 2023 р. Insurance TOP № 1(97)2024. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_97 (дата звернення: 20.04.2024)

14. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024)

REFERENCES:

1. Half of the global population lives on less than US \$6.85 per person per day. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/half-global-population-lives-less-us685-person-day>
2. Libanova, E.M. (2020). Bidnist naselennya Ukrayiny: metodolohiya, metodyka ta praktyka analizu [Poverty of the People in Ukraine: methodology, methods and analysis practise]. Uman. 456 p. O.M. (in Ukrainian)
3. Cherenko L.M. (2015) Novi formy bidnosti v Ukraini: osnovni proiavy ta otsinka. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse.2015.01.011> (in Ukrainian)
4. Mozhaikina N.V., Ostrovskiy I.A. (2023) Bidnist v Ukraini: pidkhody do vyznachennia ta shliakhy podolannia. *Ekonomiczna teoriia ta pravo*. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2023-52-1-6>. (in Ukrainian)
5. Hlushchenko O.V. (2018) Zastosuvannia akseleratoru staloho rozvytku u forsaiti natsionalnoho dobrobutu Ukrainy. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/> (in Ukrainian)

6. Natsionalna dopovid «Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina». URL: <http://bit.ly/SDGsUkraine> (in Ukrainian)

7. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad shchodo Tsilei staloho rozvytku v Ukraini. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=938d9df1-5e8d-48cc-a007-be5bc60123b8&tag=TSiliStalogoRozvitku> (in Ukrainian)

8. U razi zatiashnoi viiny 9 iz 10 ukraintsiv opyniatsia za mezheiu bidnosti – OON. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3484291-u-razizataznoi-vijni-9-iz10-ukrainciv-opinatsa-za-mezeu-bidnosti-oon.html> (in Ukrainian)

9. Poliakova S.V. (2017) Bidnist litnikh liudei v Ukraini: osnovni tendentsii ta rekomendatsii do polityky. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.113> (in Ukrainian)

10. Poliakova S., Kohatko Yu. (2023) Bidnist ukrainskykh pensioneriv: dovoienna sytuatsiia i vplyv viiny.

Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.092> (in Ukrainian)

11. Kitral O. Za mezheiu bidnosti: yak vyzhyvaty ukrainskykh pensioneram. URL: <https://commons.com.ua/uk/za-mezheiu-bidnosti-yak-vizhivati-ukrayinskimpensioneram/> (in Ukrainian)

12. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvania. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)

13. Pidsumky strakhovoho rynku Ukrainy za 2023 rik. *Insurance TOP*. № 1(97)2024. URL: https://forinsurer.com/insurancetop_97 (in Ukrainian)

14. Podatkovy kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian)